

PROJEKT RIADENIA A ROZVOJA FONDU NA PODPORU UMENIA

Mgr. Róbert Špoták, PhD.

3. február 2023

Vyhlasujem, že som projekt spracoval samostatne.

Obsah tohto dokumentu je určený výlučne pre interné potreby rady Fondu na podporu umenia na základe Výzvy na predkladanie prihlášok na funkciu riaditeľa fondu na podporu umenia zo dňa 1. decembra 2022.

Autor si vyhradzuje všetky práva vrátane práv duševného vlastníctva, ktoré sa vzťahujú na obsah tohto dokumentu. Akékoľvek ďalšie faktické alebo právne nakladanie s obsahom tohto dokumentu je možné výlučne na základe písomného súhlasu autora.

© Mgr. Róbert Špoták, PhD., 2023

Úvod

Fond na podporu umenia si po 7 rokoch fungovania dobre vybudoval renomé a pozíciu, je uvádzaný ako príklad efektívne a prospešne fungujúcej inštitúcie a ako jeden z najlepších nástrojov kultúrnej politiky štátu. Chcel by som pokračovať v budovaní tejto inštitúcie a implementácii potrebných zmien.

Ambícia stať sa riaditeľom fondu je pre mňa prirodzená, keďže som jedným z kľúčových ľudí vo fonde. Vždy som sa zaujímal širšie o fungovanie kultúry a umenia, takpovediac skôr o systém ako o jednotlivosti. V mne zverených oblastiach som sa vždy snažil popri administratíve premýšľať nad ich fungovaním, identifikovať problémy a nedostatky nielen v rámci podpornej činnosti fondu, ale aj celku. V spolupráci s riaditeľom som nastavil a implementoval environmentálne opatrenia, vytváral špeciálne formy podpory, nastavoval nové podprogramy, pokiaľ sa týkali oblastí v mojej kompetencii. Taktiež som bol mentorom a oporou kolegom a kolegyniam v rámci kancelárie fondu. Navrhoval som zlepšenia vnútorného fungovania mechanizmov v rámci fondu a v diskusiách o jednotlivých nastaveniach s jednotlivými žiadateľmi aj verejne. Zároveň mám víziu smerovania, kam by sa mal fond ako inštitúcia uberať a dostať a aké úlohy plniť, aké je jeho miesto v infraštruktúre kultúry a kreatívneho priemyslu. Chcem ju naplňať a prevziať za ňu zodpovednosť. Zaujíma ma systém, ako funguje, kde sú jeho problémy, slabiny, ohrozenia. Chcem intenzívne komunikovať s aktérmi v jednotlivých oblastiach a zlepšovať nastavenie a fungovanie podľa potrieb a pozitívne prispievať k fungovaniu celého kultúrneho ekosystému v rámci demokratickej a občianskej spoločnosti.

Moje návrhy som pripravil na základe skúseností z práce v kultúre, ale najmä vo fonde opierajúc sa o množstvo absolvovaných diskusií interne aj s ľuďmi z prostredia. Vychádzajú tiež z analýzy činnosti fondu v jednotlivých oblastiach, ale aj z dokumentov a koncepcií, ktoré existujú alebo sa pripravujú ako *Stratégia rozvoja kultúry kreatívneho priemyslu*, *Revízia výdavkov na kultúru*, *Súbor cieľov a merateľných ukazovateľov pre kultúrne politiky na Slovensku* či *Revízia výdavkov na dotácie*, ale aj *Koncepcia trvalo udržateľného rozvoja kultúry Bratislava 2030 – Dekáda pre kultúru*.

Návrhy a riešenia, ktoré nižšie prezentujem, smerujú k zlepšeniu fungovania fondu ako inštitúcie, ale aj prostredia, ktorého podpora je jeho úlohou. Úlohu fondu nevidím len úzko v prerozdeľovaní prostriedkov zo štátneho rozpočtu, ale aj v zlepšovaní prostredia prostredníctvom identifikovania nedostatkov, slabých miest a v ich posilňovaní, cielení podpory a pomoci aktérom v profesionalizácii, úspechu v ich umeleckých, organizačných a strategických zámeroch. Za najdôležitejší parameter v tomto ohľade považujem kvalitu, preto o nej bližšie píšem aj nižšie. Kvalita obsahu a ľudia, ktorí ju tvoria sú najvyššou hodnotou. Kultúrne centrum, divadlo či múzeum je len škrupinka, ktorá ak nemá zmysluplnú náplň, je ju vlastne možné považovať za prázdnu. Môžeme jej opraviť fasádu, vymeniť kúrenie a vystavovať ju v centre mesta, ale zmysel nemá. Fond má vytvárať podmienky pre to najlepšie, pomôcť priniesť kvalitu ľuďom v podobe kvalitných podujatí, vzdelávacích projektov, výsledkov výskumov, vydávania kvalitných diel domácej a zahraničnej produkcie a v neposlednom rade v podobe kvalitnej domácej pôvodnej tvorby, ktorá by sa mala dostávať v čo najväčšej miere aj do zahraničia.

Obsah

1. Zhodnotenie a analýza doterajšieho fungovania, hospodárenia, riadenia a organizačno-technického zabezpečenia kancelárie Fondu na podporu umenia	3
2. Návrh fungovania, hospodárenia, riadenia a organizačno-technického zabezpečenia kancelárie FPU na nasledujúce 4 roky.....	3
3. Analýza a zhodnotenie doterajšej podpornej činnosti Fondu na podporu umenia	5
4. Návrh priorít a zamerania podpornej činnosti Fondu na nasledujúce 4 roky	9
5. Návrh na úpravy a legislatívne zmeny, ktoré by zlepšili a zefektívnilo fungovanie Fondu na podporu umenia	13
Záver	15

1. Zhodnotenie a analýza doterajšieho fungovania, hospodárenia, riadenia a organizačno-technického zabezpečenia kancelárie Fondu na podporu umenia

V uplynulom období sa pozornosť sústredila na dobudovanie personálnych kapacít fondu, sprehľadnenie personálnej štruktúry kancelárie ako aj systematizáciu a dopracovanie vnútorných predpisov a pracovných postupov na základe skúseností a potrieb. Viacero slabín a nedostatkov v tejto oblasti odhalila práve zvýšená pracovná záťaž a nároky spôsobené pandemiou. Napriek tomu, že fond, čo sa týka prevádzkového rozpočtu a tým aj personálneho zabezpečenia, stále nie je v ideálnom stave, podarilo sa zastabilizovať fungovanie na istej úrovni a je možné sa pozeriť ďalej.

Ďalej pokračujú aj práce na vývoji registračného systému fondu (RS), ktorý už nie je len systémom na registrovanie žiadostí, ale plní aj množstvo ďalších funkcií pre zamestnancov, odborné komisie a radu fondu, pričom ďalšie sú v pláne. Avšak po rokoch jeho používania a dopĺňania funkcionalít si vyžaduje komplexnú analýzu a úpravy ďaleko nad rámec bežných opráv (digitalizácia procesov, úprava typov žiadostí tak, aby bolo možné informácie, ktoré sú teraz súčasťou príloh zahrnúť priamo do žiadosti a i.). Fond začal realizovať aj plány na digitalizáciu viacerých činností (napríklad podávanie žiadostí).

S personálnymi kapacitami súvisia aj ďalšie oblasti, ktorým by bolo potrebné venovať viac pozornosti. Medzi ne patrí zrozumiteľná komunikácia fondu navonok smerom k žiadateľom, ale aj k širšej verejnosti. Ďalšou problematickou oblasťou je kontrola realizácie a vyhodnotení projektov, kde fond stále zápasí s kontrolou vyúčtovaní z predchádzajúcich rokov. Z toho dôvodu majú zamestnanci fondu veľmi limitovaný priestor sústrediť sa na monitoring realizácie projektov, stretnutia s realizátormi, ako aj potrebné školenia a tréningy pre žiadateľov.

Ako aktuálnu úlohu vnímam aj analýzu a úpravu štruktúry podpornej činnosti z formálneho hľadiska. Kostra dokumentu (ktorá má pôvod ešte v roku 2017) je každoročne upravovaná a podmienky a spresnenia sú na ňu vrstvené, čo už spôsobuje a ešte môže spôsobiť rôzne problémy, najmä čo sa týka prehľadnosti, väzieb a vylučovacích podmienok medzi jednotlivými podprogramami ako aj vzájomne si odporujúcich podmienok a informácií.

Najmä v dôsledku pandémie, ale aj iných okolností fond doposiaľ nerealizoval tvorbu stratégie, resp. dlhodobej koncepcie podpornej činnosti. Myslím si, že by k tomuto procesu bolo potrebné pristúpiť čo najskôr, keďže štruktúra podpornej činnosti je dokument limitovaný na jeden rok a vízia fondu tak nie je nikde zachytená.

Rozhodne vidím priestor na skvalitnenie práce odborných komisií, keďže ide o ohnisko činnosti, ktoré určuje zmysel, obsah, dosah a kvalitu činnosti fondu.

Veľmi pozitívne vnímam, že fond napriek vysokej pracovnej záťaži v posledných rokoch začal pracovať na skvalitňovaní a profesionalizácii práce svojich zamestnancov formou internej komunikácie, nastavovaním procesov, komunikačnými a manažérskymi školeniami a výmenou skúseností s partnerskými inštitúciami.

2. Návrh fungovania, hospodárenia, riadenia a organizačno-technického zabezpečenia kancelárie FPU na nasledujúce 4 roky

Ako imperatív vnímam to, aby fond sám usiloval o to, aby sa z hľadiska kvality fungovania dostal medzi svetovú špičku, aby sa stal vzorovou prestížnou inštitúciou, ktorá dbá na budovanie a udržiavanie funkčného a dôveryhodného systému a ktorá pomáha formovať a zlepšovať prostredie kultúry a umenia na Slovensku. Na to, aby fond mohol tento cieľ dosiahnuť a stále sa zlepšovať je potrebné adresovať nedostatky alebo problematické aspekty, ktoré som popísal v predchádzajúcej časti a teraz k nim uvediem návrhy.

Koncepcia podpornej činnosti – prvým krokom by mala byť dôsledná analýza doterajšej podpornej činnosti interne aj v konzultácii s externým prostredím a následne na základe získaných dát a ich analýzy vytvorenie koncepcie na obdobie 5 rokov. Zároveň je potrebné začať kvalitnejšie vyhodnocovať výsledky projektov, ich úspešnosť a efektívnosť¹ a s týmito dátami pracovať aj pri hodnotení projektov a nastavení podpornej činnosti.

Registračný systém (RS) – prvým kľúčovým krokom je podrobná analýza a kritické prehodnotenie nastavenia jednotlivých funkcionalít a vôbec perspektíva takto postaveného RS do budúcnosti, resp. zváženie možných riešení (update, transpozícia do iného programovacieho jazyka a i.) ideálne aj v spolupráci s externými odborníkmi. Pre tento cieľ bude potrebné rozšíriť IT tím, aby bolo možné pracovať na celkových zmenách a paralelne aj na bežnej prevádzke. Je možné uvažovať aj o spojení viacerých inštitúcií, ktoré by mali záujem vyvíjať a prevádzkovať RS, a teda sa aj podieľať na nákladoch spojených s jeho vývojom.

Digitalizácia – priamo súvisí s RS, keďže ideálnym riešením do budúcnosti je práve integrácia funkcionalít (zmluvy, korešpondencia so žiadateľmi, potvrdenia potrebné ku zmluve), čo môže vo výsledku ušetriť veľké množstvo času zamestnancom, členom odborných komisií a rady ako aj žiadateľom. Je potrebné pokračovať v započatej optimalizácii a následnej digitalizácii procesov a dokumentov.

Komunikácia – je potrebná zrozumiteľná, otvorenejšia komunikácia so žiadateľmi, najmä čo sa týka novínok, zmien a ich dôvodov, ale aj procesov a pravidiel (web, FB, mail, schránka v RS). Za rovnako dôležité pokladám, aby fond minimálne raz ročne zverejňoval hodnotenia činnosti v jednotlivých oblastiach (nad rámec rozsahu vo výročnej správe) aj v širšej perspektíve. Myslím si, že fond by mal hľadať efektívny spôsob, ako získať od žiadateľov spätnú väzbu k fungovaniu procesov a k možnostiam ako im pomôcť v zlepšovaní manažmentu ich projektov (priamou prítomnosťou na realizovaných projektoch, školeniami a tréningami pre žiadateľov).

Kontrola vyúčtovaní/realizácie projektov – kancelárii fondu sa podarilo dobre nastaviť systém kontroly vyúčtovaní tak, aby bolo možné začať s odbúraním časového sklzu v kontrole. Zvládnutie kontroly množstva vyúčtovaní z minulých rokov sa musí stať jednou z priorit, aby bolo vôbec možné uvažovať o priebežnej kontrole, ktorá bude mať väčší zmysel z hľadiska fondu aj pre prijímateľov podpory. Bude potrebné alokovať ľudské zdroje fondu tak, aby nevznikala ďalšia prieluka. Toto by však bolo veľmi náročné v prípade, že by prevádzková časť rozpočtu fondu zostala na súčasnej úrovni. Ideálnym riešením z dlhodobého hľadiska by bola možnosť kontrolovať finančnú časť len vo vzorke projektov (s vopred danou metodikou výberu) a viac sústrediť kapacity na obsahovú kontrolu projektov.

Štruktúra podpornej činnosti – dôsledne analyzovať nastavenie pravidiel pre jednotlivé podprogramy so zreteľom na zrozumiteľnosť, jednoznačnosť a všeobecnú platnosť. Prehodnotiť účelnosť jednotlivých podmienok a vzťahov medzi podprogramami; vyvarovať sa nastavovaniu podmienok pre jednotlivé prípady; odstrániť nelogickosti a sprehľadniť formu zverejňovania.

Odborné komisie (OK) – bude potrebné rozšíriť spoluprácu s členmi OK, pričom vidím viacero nástrojov, ktoré by bolo možné otestovať a používať: (1) zapojením členov OK do procesu evaluácie projektov napríklad formou ich návštevy; (2) úpravami v RS tak, aby boli členom OK sprístupnené aj obsahové vyhodnotenia projektov, aby bolo možné žiadosti filtrovať, exportovať, vytvárať zostavy podľa vybraného kľúča a aby bolo možné (pri pridelení pod 50% bodov) uviesť hlavné dôvody nízkeho hodnotenia resp. vyzdvihnúť pozitívne stránky projektu; (3) realizovaním „predzasadnutí“ OK na

¹ „Fond má stanovené ciele, nemá však definované ukazovatele, ktorými by meral ich napĺňanie.“ Revízia výdavkov na dotácie, Priebežná správa, UHP MF SR, október 2022. Dostupné online: https://www.mfsr.sk/files/archiv/46/revizia_dotacie_priebezna_221010_clean_v3.pdf

ujasnenie zámerov a podmienok podprogramov, poskytnutie kontextu a širšieho pohľadu kancelárie fondu (napr. výstupov dátových analýz), prípadne adresovanie nevyjasnených oblastí; (4) umožnením poskytnutia feedbacku od členov komisie napr. formou dotazníkov po hodnotení; (5) realizovaním online stretnutí so žiadateľmi (najmä nepodporenými). V prípade, že tieto nástroje neprinesú želaný efekt, tak hľadať iné riešenia na skvalitnenie rozhodovania komisii.

Kvalita a profesionalita – keďže pre dosiahnutie cieľa, ktorý formulujem na začiatku tejto časti je kvalita a profesionalita tých, ktorí ho naplňajú kľúčová, rád by som pokračoval v procese, ktorý už fond sčasti začal, a to špecializácia referentov/-tiiek a vytváranie tímov s podobným zameraním v záujme skvalitnenia výmeny informácií, zjednotenia postupov a profesionalizácie práce. Ďalej by som rád vytvoril funkčný interný systém na profesionálny rast (interné a externé školenia, účasť na vzdelávacích podujatiach či pracovných pobytov v partnerských organizáciách v zahraničí a i.) ako aj wellbeing po všetkých stránkach. S tým súvisí aj aktívne hľadanie ďalších možností vytvárania partnerstiev a spoluprác.

3. Analýza a zhodnotenie doterajšej podpornej činnosti Fondu na podporu umenia

Fond doposiaľ dbal na to, čo bolo kľúčové pri jeho vytvorení, a síce, že kvalita je určujúcim a rozhodujúcim kritériom podpory projektov. Toto by sa nemalo zmeniť, keďže to pokladám v prípade fondu za skutočný verejný záujem.

Veľkou slabinou slovenskej kultúry a umenia je systematická prezentácia v zahraničí. Chýba ucelená stratégia a koncepcia, ktorá by zabezpečovala, aby kľúčoví aktéri spolupracovali a vedeli, ako najlepšie postupovať. Slovensko je malý trh (v niektorých oblastiach aj „trh“), kultúrne a umelecké aktivity tak nemajú dostatočnú možnosť sebestačnosti, najmä pokiaľ sa sústredia len na slovenské publikum. SR nemá oficiálny export office, tejto oblasti sa venujú v rôznej miere a kvalite viaceré inštitúcie a nezávislé organizácie, z čoho pramení nesúrodosť prístupov a neefektivita výkonu týchto činností.

Fond vypracoval² systém environmentálnych opatrení pre podporované projekty a zaviedol ich ako odporúčania. Zámerom bolo pokračovať v implementácii týchto opatrení vo zvýšenej miere, no pandémie toto uvažovanie zastavila. Tento proces by mal byť znovu naštartovaný a implementovaný v plnej pôvodne zamýšľanej miere.

Dôležitými trendami, ktoré môžu mať zásadný dosah na celé odvetvie, je volanie po znižovaní produkcie (iniciatívy pod súhrnným pomenovaním „ne-rast“), znižovaní pracovnej záťaže a adekvátnom odmeňovaní práce v kultúre a umení. Kultúrnu sféru bude výrazne ovplyvňovať aj tlak rastúcich nákladov a s tým súvisiaca nutnosť zefektívnenia práce, doposiaľ neprekonané prekonanie delenie na zriaďovanú a nezriaďovanú kultúru a snaha hľadať nové publikum. Na tieto tendencie bude musieť fond reagovať a zohľadniť ich v nastavení podpornej činnosti.

V uplynulom období fond akcentoval budovanie a hľadanie nového publika, no čo sa týka projektov, je to zatiaľ do veľkej miery v deklaratívnej rovine a zatiaľ nevidím výraznejšie zlepšenie.

Divadlo

Oblasť divadla je spomedzi oblastí profesionálneho umenia azda najviac poznačená rozdelením medzi zriaďované a nezriaďované organizácie. Z tohto dôvodu bude pravdepodobne v tejto oblasti najväčší tlak na stieranie hraníc a spoluprácu medzi rôznymi typmi inštitúcií/organizácií. Vzhľadom na širokú

² V spolupráci s IEP – Inštitútom environmentálnej politiky pod Ministerstvom životného prostredia.

sieť zriaďovaných divadiel a podmienky práce nezávislých divadiel je to logické a očakávané. Za pozitívum pokladám to, že podprogram zameraný na celoročné aktivity subjektov sa svojím nastavením priblížil ostatným druhom umenia a nepodporujú sa v rámci neho len reprízy bez ďalších aktivít. Je to dôležité najmä v kontexte náročnosti divadelnej produkcie a toho, že na obhájenie svojej relevancie potrebuje viac rozmyšľať o svojom publiku, čomu práve rôznorodé aktivity môžu napomôcť.

Tanec

Ide stále o malú oblasť, z čoho čiastočne vyplývajú aj jej problémy ako uzavretosť komunity s nedostatočným kontaktom so zahraničím a najmä s divákom. Tanec alebo pohyb je síce univerzálnym jazykom, no je náročné sprostredkovať ním obsahy tak, aby bol široko pochopený (čo sa prejavuje už na úrovni žiadostí, v ktorých je ideová a dramaturgická stránka zamýšľaného diela často artikulovaná nedostatočne). Pozitívne vnímam iniciatívy spájania aktérov a subjektov, čo zabezpečuje jednoduchšiu komunikáciu a hlavne akciu v potrebných veciach.

Hudba

Oblasť hudby zostáva spomedzi druhov umenia stále najväčšou oblasťou podpory fondu, pričom objem prostriedkov sa v posledných rokoch (najmä v dôsledku pandémie) ešte zvyšoval. Fond zaznamenal enormné zvýšenie dopytu, ktorý nedokáže so súčasným rozpočtom pokryť, čo zvyšuje tlak na vyššiu mieru spolufinancovania z regionálnych a súkromných zdrojov. Za problematiku považujem obrovské množstvo podujatí a ich nízku mieru plánovaného spolufinancovania alebo výnosov. Ich organizátori často týmto smerom ani neuvažujú. Spolu s poklesom návštevnosti, ktorá sa doposiaľ nevrátila na úroveň pred pandémie a nízkou mierou invenčnosti v práci s publikom to môže spôsobiť zánik aj podujatí s dlhou históriou. Za najväčší problém, ktorého riešenie ale nie je v moci fondu, dokonca ani SR, však považujem výpadok príjmov vydavateľstiev z predaja fyzických nosičov, resp. ich nedostatočné nahradenie digitálnym predajom alebo inými príjmami. Tuzemské vydavateľstvá vydávajúce hudbu s vysokou pridanou hodnotou, ktoré sami majú takpovediac postavenie „inštitúcií“ nie sú schopné generovať adekvátne príjmy, aby ich činnosť dávala ekonomicky zmysel, a to ani v kombinácii s dotáciami. Pre oblasť hudby preto ako najperspektívnejšiu cestu vidím v podpore a posilnení orientácie na zahraničie.

Vizuálne umenie

V tejto oblasti sú jadrom podpory štipendiá na tvorbu pre individuálnych umelcov/kyne. Túto formu podpory dopĺňa podpora výstavnej činnosti, publikačná a vzdelávacia činnosť. Práve v poslednej z menovaných vidím veľké rezervy vzhľadom na veľkú uzavretosť a sebareferenčnosť vizuálneho umenia oproti iným oblastiam umenia. Pokus o zavedenie podprogramu určeného špecificky pre tvorbu diel vo verejnom priestore, ktorý bol vytvorený ako jeden z nástrojov práve na preklopenie tejto oddelenosti, sa ukázal ako neúspešný.

Literatúra

Za nevyužitú príležitosť pokladám nezáujem o podporu v podprograme určenom na kritické vydania slovenskej literárnej klasiky³ – množstvo diel z tejto oblasti totiž nie je dostupných pre čitateľstvo a už vôbec nie v kritickom vydaní. Ako problematiku vnímam to, že vydavateľstvá často svoju prácu

³ Podprogram 1.5.9 v rámci štruktúry podpornej činnosti na rok 2022.

pokladajú za ukončenú vydaním, pričom za rovnako dôležité považujem následné kroky, teda distribúciu a marketing (napríklad prostredníctvom knižníc). Rovnako za problematický považujem nízky počet projektov zameraných na prezentáciu v zahraničí a nízky počet prekladov slovenských diel do zahraničia. Tieto oblasti potrebujú systematickú prácu (exportu sa venujem samostatne). Ako sporné vnímam znižovanie podpory aj pri projektoch (najmä podujatí), ktoré sú vysoko hodnotené a mohli by sa vďaka vyššej dotácii rozvíjať.

Medziodborové projekty

Ide o pomerne malú a stabilnú oblasť, kde nevidím žiadne špecifické problémy mimo tých, ktoré som popísal súhrnne vyššie. Vidím však priestor na hybridné projekty organizácií rôzneho typu, ktoré by mohli v tejto oblasti priniesť zaujímavé diela či podujatia a príležitosť vyskúšať si spoluprácu naprieč odbormi, druhmi a typmi subjektov.

Digitálne hry

Po 5 rokoch podpory v tejto oblasti fond pristúpil k „osamostatneniu“ tejto oblasti podpory a vytvoril samostatný podprogram, ktorého predmetom podpory je nielen tvorba a podujatia, ale aj ďalšie aktivity. Zároveň došlo k úprave podmienok poskytovania podpory tak, aby sa odstránili nedostatky, ktoré boli identifikované v priebehu prvého obdobia. Táto oblasť preukázala veľkú životaschopnosť a potenciál ako celok, ale aj čo sa týka podpory v rámci fondu. Veľkú zásluhu má na tom spolupráca so skúsenými odborníkmi v rámci asociácie herných vývojárov (SGDA) aj mimo nej. V oblasti tvorby hier veľmi dobre funguje odborná komisia, ktorá môže byť inšpiráciou pre ostatné. Digitálne hry sú oblasťou, v ktorej je azda najväčší potenciál finančnej sebestačnosti resp. ziskovosti, keďže sa diela automaticky dostávajú na globálny trh (kde však nie je ľahké sa v konkurencii presadiť).

Kultúrne a umelecké centrá

Chrbtová kosť podpornej činnosti fondu, ich význam nie je len umelecký a kultúrny, ale aj širšie spoločenský (demokraticky, občiansky), čo sa nám ako krajine ešte môže hodiť. Vďaka tomu, že ide o samostatný podprogram s pomerne veľkou alokáciou zdrojov vzniklo viacero nových perspektívnych centier a zlepšilo sa fungovanie tých existujúcich. Avšak v ich fungovaní sú veľké rozdiely, nie všetky sú rovnako životaschopné a rovnako plnia rolu vytvárania komunity, garantovania kvality produkcie a podpory vzniku nových diel, projektov, iniciatív.

Časopisy

V uplynulých rokoch boli sledovaním realizácie projektov aj priebežnou kontrolou vyhodnotení identifikované viaceré problémy, ktoré sa netýkajú všetkých projektov, ale tiež nejde o ojedinelé prípady. Medzi tieto problémy patrí nízky počet predplatiteľov, nízka miera alebo absencia iných zdrojov, otázna efektivita využitia prostriedkov (najmä čo sa týka nákladu vzhľadom k predaným kusom) či neschopnosť dodržať vlastnú periodicitu (čo má zasa za následok neaktuálnosť a stratu predplatiteľov). Za základný problém tohto segmentu však považujem problém s relevantnosťou periodík. Rovnako je otázna kvalita a miera reflexie a kritiky umenia a kultúry, keďže fond podporuje každoročne okolo 40 periodík, pričom značná časť tvorby a podujatí (azda okrem literatúry) nimi nie je dostatočne alebo vôbec reflektovaná. Za pozitívne považujem, že tieto výhrady začala reflektovať aj odborná komisia.

Výskum a vzdelávanie

Považujem za správne, že podpora výskumu a vzdelávacích aktivít sa sústreďuje na nezávislé iniciatívy mimo formálneho vzdelávania. To zabezpečuje, že je táto oblasť v rámci umenia a kultúry prístupná aj aktérom mimo oficiálnych inštitúcií a ich programov. Títo aktéri a iniciatívy často zabezpečujú aktivity a témy, ktoré práve formálne vzdelávanie zanedbáva alebo priamo ignoruje, čo považujem za problematické. Na druhej strane však na to nemožno resignovať a aj naďalej podporovať aktivity, ktoré sa snažia vzťahovať k subjektom formálneho vzdelávania a inkorporovať ich aktivity do tohto prostredia. Veľa sa už povedalo o tom, že pozitívny vzťah k umeniu a kultúre začína vzdelávaním, takže táto oblasť by mala byť v záujme fondu. Na druhej strane fond nemôže plne sanovať oblasti zanedbané systémom formálneho vzdelávania.

Ďalšou náplňou podprogramov v tejto oblasti je aj kritická reflexia, čo je v rámci programu 3 málo využívaná oblasť, pričom by bola veľmi potrebná ako pre samotných umelcov, tak aj pre publikum.

Tradičná kultúra, kultúrno-osvetová činnosť a neprofesionálne umenie

Fond čaká vyhodnotenie mimoriadnej výzvy z roku 2019 a následne s tým súvisiaca analýza, či je potrebné niečo v rámci štruktúry podpory výraznejšie meniť. Za pozitívne pokladám udržanie schémy pre podporu celoročnej činnosti profesionálnych zoskupení z oblasti tradičnej kultúry, aj keď nie je tak široko využívaná ako by mohla potenciálne byť. Za pozitívne považujem tiež oddelenie podpory postupových súťaží a prehliadok (presunuté pod NOC), keďže v rámci podpornej činnosti fondu to bol nesystémový prvok. Za problematickú považujem podporu činnosti zriaďovaných organizácií najmä v kultúrno-osvetovej činnosti z toho dôvodu, že v niektorých prípadoch fond podporuje aj činnosti, ktoré majú byť základnými činnosťami týchto organizácií a mali by byť plne podporované zriaďovateľom, resp. z vlastných zdrojov organizácie (ako výnosy z činností, ktoré to umožňujú, napríklad vzdelávacích podujatí).

Knižnice

Oblasti knižníc venoval fond v uplynulom období zvýšenú pozornosť a nemalú časť prostriedkov najmä s ohľadom na stav týchto inštitúcií a ich (potenciálnu) rolu v spoločnosti. Nástrojmi v tomto smere bolo najmä otvorenie akvizícií aj pre menšie knižnice, zavedením podprogramu na podporu obnovy infraštruktúry a spresňovaním smerovania podpory. V tomto je potrebné pokračovať. Knižnice nemajú byť len miestom, kde je možné si požičať knihy, je potrebné, aby viac knižníc smerovalo k napĺňaniu roly komunitného centra poskytovaním rôznych služieb pre rôzne cieľové skupiny. Pri infraštruktúre považujem za dôležité vyžadovanie súťaže návrhov a zapojenie odborníkov z oblasti architektúry a dizajnu do hodnotenia. Za funkčné opatrenie považujem tiež povinnosť použiť 20% z dotácie na akvizície na tituly podporené fondom (resp. vydané inštitúciami pod MK SR), čo je však niekedy zo strany knižníc problém naplniť, keďže tieto tituly niekedy nie sú dostupné, resp. ich vydavatelia s knižnicami nekomunikujú.

Múzeá a galérie

V tejto oblasti považujem za problematický najmä vzťah zriaďovateľov k týmto inštitúciám a ich často hlboké podfinancovanie a prežívanie na okraji záujmu. Dôležitou časťou podpory sú podprogramy pre nové stále expozície, ktoré pomáhajú odbúravať časť z investičného dlhu a pomáhajú týmto

inštitúciám v rozvoji a budovaní aktuálnosti a relevantnosti smerom k návštevníkom, zároveň podmienky podpory zabezpečujú istú kvalitu prípravy a realizácie.

Mesto kultúry

Program bol úspešne zavedený v roku 2018, v priebehu jeho existencie sa ukázalo, že je vhodný predovšetkým pre menšie a stredne veľké mestá na Slovensku, ktorým môže pomôcť naštartovať rozvoj a spoluprácu v oblasti kultúry. Po uplynulom období fungovania programu je možné konštatovať kolísavú kvalitu predkladaných projektov.

4. Návrh priorít a zamerania podpornej činnosti Fondu na nasledujúce 4 roky

V nadväznosti na hodnotenie z predchádzajúcej časti by som v prvom rade zdôraznil, že fond podľa mňa nemá mať za prvoradý cieľ podporovať en bloc konkrétne profesie, umelcov či pracovníkov v kultúre a zabezpečovať im živobytie, ale má podporovať kvalitné a životaschopné projekty, ktoré kultivujú prostredie a ľudí a môžeme sa nimi prezentovať ako krajina aj navonok. Nemá ísť v prvom rade o financovanie štandardnej prevádzky, ale o podporu výnimočných projektov a konkrétnych priorít, ale opäť nie ako financovanie celej oblasti, ale ako excelentných projektov v tejto oblasti, ktoré majú ambíciu a potenciál niečo zmeniť alebo ukázať cestu ako sa to má a dá robiť kvalitnejšie a lepšie (zároveň pri zachovaní možnosti vstupu nových aktérov a prístupov). Časť štandardnej prevádzky by mala fungovať bez podpory zo strany fondu, resp. by malo byť vo väčšej miere zabezpečené viaczdrojové financovanie takýchto aktivít. Uvedomujem si, že získavanie iných zdrojov, resp. vôbec fungovanie štandardnej prevádzky v našich podmienkach je častokrát ťažké. Preto by som rád spolupracoval s aktérmi v jednotlivých oblastiach na tom, aby sme pomenovali príčiny a konštruktívne ich riešili.

Navrhoval by som, aby fond stanovoval priority aj pre jednotlivé oblasti v nadväznosti na analýzu vlastnej podpornej činnosti a identifikované slabšie miesta vyplývajúce z existujúcich a pripravovaných dátových analýz (najmä v gescii IKP).

V prípade, že nevznikne export office by mal fond export podporovať vo väčšej miere a systematickejšie. Nejde však len o navýšenie alokovaných prostriedkov. Je by potrebné premyslieť systém podpory v tejto oblasti, predovšetkým v záujme jeho spružnenia, prehľadnenia, merateľnosti výstupov a efektivity a doplniť priority na daný rok/výzvu/obdobie, keďže nie je možné z pozície Slovenska obsiahnuť naraz celý svet. Priority by sa podporná činnosť mala sústrediť na vybrané krajiny alebo regióny (v úzkej a otvorenej spolupráci s inštitúciami, ktoré túto činnosť vykonávajú alebo by mali). Fond by mal tiež napomáhať spájaniu iniciatív, projektov a organizácií, ktoré túto činnosť robia, na dosiahnutie multiplikačného efektu a premyslieť postavenie a podmienky medzinárodných koprodukcí. Aby exportné aktivity žiadatelia robili systematicky, je potrebné sa pýtať ako tieto aktivity nadväzujú na iné, čo bude ich výsledkom v strednodobom a dlhodobom horizonte a pod. V prípade, že báza takto premyslených projektov teraz neexistuje (čo rozhodne minimálne v niektorých oblastiach platí), musí fond spolupracovať so žiadateľmi na tom, aby bola táto báza vytvorená a priorityne podporovaná.

Environmentálne opatrenia by mali byť analyzované z hľadiska ich relevantnosti a používania zo strany žiadateľov a projektov a následne systematizované tak, aby bolo možné ich pripraviť na implementáciu do registračného systému na semiautomatické vyhodnocovanie (na spôsob envirokalkulačky známej z prostredia filmu). Som presvedčený o tom, že toto hľadisko by malo byť v blízkej budúcnosti súčasťou

kritérií hodnotenia žiadostí (samozrejme po predchádzajúcej odbornej diskusii a informačnej kampani).

Očakávam budúce spájanie iniciatív naprieč umeleckými žánrami a druhmi, ale najmä typmi organizácií a subjektov v záujme realizovať čo najkvalitnejšie projekty, realizovať ich menej, ale o to lepšie. Je možné, že bude dochádzať k vzniku hybridných foriem žiadateľov a projektov. Fond by nemal brániť týmto tendenciám, ale ich podporovať (možno pilotne v rámci niektorých prierezových podprogramov). Súvisí to aj s koncepciou ne-rastu, ktorý začína rezonovať aj u nás práve cez myšlienku spájania sa. Cieľom je teda spoločne robiť možno menší počet, ale o to kvalitnejších aktivít v záujme ich udržateľnosti, z hľadiska finančného a organizačného, ako aj z hľadiska ich recepcie. Ďalším súvisiacim aspektom je potom spravodlivé odmeňovanie, čo zasa súvisí s vyššie uvedenou excelentnosťou, teda podporou výnimočných projektov, aby tvorcovia a realizátori neboli pod takým veľkým tlakom na produkciu veľkého množstva projektov, ale sústredili sa na kvalitu (v tejto súvislosti bude dôležité sa pozrieť na fungovanie rezidiencií a projektov zameriavajúcich sa na psychické zdravie umelcov a pracovníkov v kultúre).

V súvislosti s témou budovania a hľadania nového publika by bolo potrebné v komunikácii s aktérmi zistiť, kde sú najväčšie prekážky v tomto smere a skúsiť ich odstraňovať alebo minimalizovať. Rovnako si myslím, že je potrebné zaujímať sa aj o skupiny, ktoré štandardne konzumentmi kultúry nie sú, resp. ak, tak len vo veľmi malej miere, a o segmenty umenia a kultúry s relatívne malými publikami, ktorým ale to, čo konzumujú prináša veľkú hodnotu a radikálne zvyšuje ich kvalitu života – to by malo byť tiež predmetom podpory z verejných zdrojov.

Ide o nepopulárny názor, ale myslím si, že je potrebné vykročiť smerom k zdravšiemu financovaniu projektov, spolufinancovanie na úrovni 5% by nemalo byť štandardom, ale skôr výnimkou. Nie je zdravé, ak je nejaký projekt, prípadne subjekt vyložene závislý od podpory z fondu. Nie je správne, aby komisie vždy stáli pred rozhodnutím, že keď projekt nepodporia, tak zanikne – zvlášť v prípade ak má k nemu komisia závažné výhrady. Fond nemôže byť jediným zdrojom financovania, preto by som rád inicioval dialóg so samosprávami a inými aktérmi v prostredí, aby došlo k zmene.

Divadlo

Fond by mal podporovať „priesaky“ medzi zriaďovanými a nezriaďovanými divadlami migráciou, hosťovaním tvorcov a inscenácií a zmysluplnými spoločnými projektami. Je možné ísť aj cestou umožnenia zriaďovaným divadlám, ktoré budú takéto kolaboratívne projekty vytvárať žiadať o podporu aj v podprogramoch, kde štandardne nemôžu byť podporené alebo cestou vytvorenia samostatného podprogramu za týmto účelom. Prioritne by som však zostal pri podpore nezávislej scény, od ktorej by som očakával väčšiu profesionalizáciu a poctivú a premyslenú prácu s publikom a oslovanie ďalších potenciálnych divákov, napríklad aj prostredníctvom projektov v programe 3, ktorý je za oblasť divadla dlhodobo málo využívaný. Tiež som presvedčený o tom, že fond nemá prioritne financovať štandardné reprízy predstavení bez pridanej hodnoty ako napr. špecifické publikum, miesto či príležitosť alebo previazanie s inými aktivitami k téme diela.

Tanec

Bolo by potrebné viac sa zamerať na budovanie a vzdelávanie publika, ale aj aktérov (umelecky, ale aj projektovo a organizačne) a výraznejší prienik do zahraničia – sústrediť sa na export, čo je jednoduchšie, keďže ide o univerzálny jazyk, no je nutné systematicky nadväzovať kontakty so zahraničím (stáže a rezidencie), vrátane výstupov pre slovenské prostredie (workshopy, techniky, texty).

Hudba

V oblasti hudby okrem výrazného zamerania na export (čomu sa venujem v samostatnej časti) vidím potenciál v podprograme na celoročnú činnosť organizácií, a to v ich systematizovaní v rámci jedného projektu, ale aj v možnosti spájania iniciatív a organizácií za účelom lepšej práce s publikom, efektívnejšieho riadenia a financovania projektov a zvýšenia dosahu na cieľové skupiny. Rovnako považujem za potrebné sústrediť pozornosť a prípadné ďalšie zdroje prioritne do oblasti tvorby, jej prepájanie na verejné uvedenia a podporu zmysluplných iniciatív zameraných na zvyšovanie dosahu kvalitnej produkcie tuzemských aktérov, pričom by som očakával z ich strany tiež sústredené iniciatívy a spájanie sa v sledovaní tohto cieľa. S tým súvisí postupný odklon od financovania štandardných nepremiérových koncertných podujatí. Fond by mal byť pripravený pomôcť aj pri reakcii sektora na radikálnu premenu trhu s hudbou (prepad predaja fyzických nosičov, absencia adekvátnych príjmov z digitálneho predaja).

Vizuálne umenie

V záujme zlepšenia postavenia vizuálneho umenia v spoločnosti, zvyšovania povedomia o ňom, vidím ako prioritu edukačné projekty (galerijná pedagogika), projekty prvého kontaktu (nielen pre deti), prípadne projekty (aj výstavných), ktoré by nanovo premýšľali pozíciu a rolu vizuálneho umenia v spoločnosti. Za jeden z hlavných nástrojov v tomto smere považujem podprogram určený pre aktivity nezávislých galérií, kde práve má možnosť nájsť uplatnenie široké spektrum aktivít naviazaných na jadro činnosti, teda výstavy. Na základe skúseností, majú na pamäti vyššie uvedené, by bolo vhodné zväziť zvýšenie minimálnej podpory spolu so zvýšením minimálneho počtu výstav a sprievodných aktivít. V prípade relevantného dopytu by som zväzil tiež znovuotvorenie podprogramu pre diela vo verejnom priestore (možno v dvojročnom cykle). Každopádne však za kľúčové považujem zameranie sa na hľadanie spôsobov a foriem oslovovania nových cieľových skupín a intenzívnu prácu s nimi. Tento parameter by mal byť sledovaný naprieč programami vo vizuálnom umení.

Literatúra

V oblasti literatúry by som chcel sústrediť pozornosť na systematickú zahraničnú prezentáciu (preklady, spolupráce, účasť na podujatiach), ktorá by mohla byť okrem mobilít a prezentácií v zahraničí rozvíjaná napríklad aj formou zvýhodnenia vydavateľstiev snažiacich sa o vydávanie slovenských diel aj v zahraničí. Za dôležité v oblasti tiež považujem vzdelávacie podujatia s jasnou koncepciou postavenou nielen na čítačke a prezentácii aktuálneho diela konkrétneho autora či autorky. Navrhol by som obnovenie podprogramu vydávania literárnej klasiky (ktorý by mohol byť otváraný v dvojročnom cykle), pričom by som ho rozšíril aj na prekladové diela, ktoré sú dlhodobo nedostupné alebo neboli nikdy vydané v slovenskom jazyku. Malo by ísť o dôstojne spracované kritické vydania, ktoré by boli široko dostupné v knižniciach, kníhkupectvách aj v elektronickej podobe. Myslím si, že je tiež namieste požadovať lepšiu prácu v oblasti distribúcie a marketingu ako aj vysokú redakčnú a prekladateľskú kvalitu podporených kníh, čo, žiaľ, nie je štandardom.

Medziodborové projekty

Na stimuláciu vzniku hybridných projektov spomínaných vyššie by bolo možné akcentovať ich v podmienkach podprogramov. Pod tento podprogram sú zaradené aj mobility pre kreatívny priemysel

a tzv. veľtrhy, s ktorými by bolo dobré do budúcnosti systematickejšie pracovať a formulovať pre ne priority a presnejšie špecifikovať podmienky vzhľadom k oblasti umenia.

Digitálne hry

Po zmenách v nastavení podpory od roku 2022 považujem súčasné nastavenie za vyhovujúce. V najbližšom období bude potrebné sledovať a vyhodnotiť, či majú zmeny želaný efekt. Do budúcnosti by som uvažoval možno o väčšom priestore pre mobility v oblasti a prípadne o podpore propagácie a distribúcie, ale zároveň o zavedení povinnosti vrátenia časti alebo celej dotácie pri dosiahnutí vysokého zisku (obdobné pravidlo ako má AVF pri podpore filmov)⁴.

Kultúrne a umelecké centrá

Samostatná podpora kultúrnych centier má zmysel a určite je potrebné ju udržať. Avšak dôraz by mal byť kladený na to, aby centrá pracovali na svojej koncepcii udržateľnosti (z hľadiska dramaturgie, profilácie, viaczdrojového financovania a relevantnosti smerom k publiku). Fungovanie viacerých z nich je totiž nezdravo závislé na podpore fondu, čo by sa malo do budúcnosti zmeniť. Myslím si, že je namieste vyžadovať vyššiu mieru spolufinancovania, výnosov, ale aj – čo spolu súvisí – dôraz na budovanie a udržiavanie publika, nachádzanie nových cieľových skupín, generačnú a dramaturgickú obmenu, vytváranie komunity s kreatívnym potenciálom vo viacerých oblastiach, koprodukcii a spoločných projektoch.

Časopisy

Pre zlepšenie situácie v tejto oblasti vidím niekoľko ciest. Prvým opatrením by malo byť zrovnoprávnenie tlačených a digitálnych periodík tak, aby nebol problém prejsť z tlačenej verzie na digitálnu (čím nemyslím len formu webstránky, ale môže ísť aj o digitálne čísla určené najmä pre čítačky a mobilné zariadenia). Ďalej by som navrhol uviesť v podmienkach podprogramu, sledovať a dôsledne vyhodnocovať kľúčové parametre ako je periodicita, počet predplatiteľov (alebo komplexná analytika v prípade digitálnych periodík), distribúcia a výška a štruktúra spolufinancovania, a tým postupne smerovať k zdravšiemu fungovaniu sektora.

Výskum a vzdelávanie

Je potrebné zostať pri koncepcii nezávislého výskumu a vzdelávacích aktivít, no tieto aktivity by nemali suplovať inštitucionálne vzdelávanie a výskum v jednotlivých oblastiach, ale prinášať novinky, alternatívy a inšpirácie zo zahraničia. Väčšiu pozornosť by si zaslúžila podpora umeleckej kritiky, nové formy a možnosti jej robenia tak, aby to bolo cost-effective a zároveň sa jej výstupy dostávali k umelcom a verejnosti. Fond by mal viac propagovať túto možnosť a pokúsiť sa vytvoriť a podporovať systematickú prácu a synergiu s časopismi, podujatiami, prípadne kultúrными centrami.

Tradičná kultúra, kultúrno-osvetová činnosť a neprofesionálne umenie

Zmeny, ktoré by bolo vhodné v týchto oblastiach urobiť závisia aj od toho, či by tieto oblasti, resp. ich časti prešli pod gesciu navrhovaného Fondu na podporu kultúrneho dedičstva. V prípade, že by sa od

⁴ Štruktúra podpornej činnosti na rok 2023 AVF, s. 8-9.

tohto kroku v dohľadnej dobe upustilo, bude potrebné zamyslieť sa nad niektorými úpravami: zväziť vytvorenie schémy na podporu formou štipendia pre oblasť tradičnej kultúry so štartovacou alokáciou, ktorá by bola určená prioritne pre remeselníkov, ktorí sa snažia uchovávať a rozvíjať tradičné remeselné techniky a komunikovať so zriaďovanými organizáciami, resp. ich zriaďovateľmi rozdelenie ich činností tak, aby fond nepodporoval základné činnosti, resp. zvýšiť mieru spolufinancovania oproti nezriaďovanými subjektom. Čo sa týka priorit, som naklonený vyššej miere podpory pre projekty z oblasti tradičnej kultúry mestského prostredia a projekty, ktoré pracujú s tradičnou kultúrou inovatívne a prepájajú ju obsahovo aj výrazovými prostriedkami so súčasnosťou, prinášajú aktualizačný moment a redefinovaním tak pomáhajú tvoriť nový folklór a nové tradície.

Knižnice

Je potrebné pokračovať v obnovovaní infraštruktúry knižníc aj v menších mestách a obciach, kde je knižnica často jedným z mála alebo dokonca jediným kultúrnym priestorom. Tým pádom je nutné, aby plnila aj ďalšie funkcie, a to pre rôzne cieľové skupiny a podľa ich potrieb. Pri projektoch obnovy infraštruktúry vo väčších mestách je žiaduce zapojenie iných subjektov ako samotnej knižnice, fond by mal tiež vyžadovať plán napĺňania priestorov v horizonte 5 rokov, ak ide o rekonštrukciu priestorov určených na iné aktivity ako umiestnenie knižničného fondu. Je dôležité, aby projekty na obnovu prichádzali v nadväznosti na stavebné úpravy, resp. rekonštrukciu, čo je vecou spolupráce so zriaďovateľom. V podprograme pre podujatia by bolo vhodné, aby sa knižnice sústredili na ich kvalitu, hodnotu pre návštevníkov a adekvátnu propagáciu viac než na ich kvantitu.

Múzeá a galérie

Bude potrebné otvorene komunikovať so zriaďovateľmi najmä vo veci základnej činnosti ich inštitúcií, ktorú fond nemôže podporovať (najmä v prípade, ak niektoré aktivity – akvizície a ošetrovanie zbierkových predmetov – neprejdú v dohľadnej dobe pod gesciu navrhovaného fondu na podporu kultúrneho dedičstva), miery adekvátneho spolufinancovania projektov, ako aj celkovo o vzťahu a relevancii ich inštitúcií. Potrebujeme kvalitatívny posun vo fungovaní týchto inštitúcií, čo nie je možné uskutočniť bez súčinnosti ich zriaďovateľov. V rámci nových stálych expozícií by som zväzil povinnosť predkladať aj marketingovú a PR koncepciu, aby ich realizácia nezostala bez náležitej pozornosti. Od podporovaných inštitúcií by fond mal vyžadovať aj plán činnosti na určité obdobie, bližšie popísanie práce s cieľovými skupinami. Rovnako by som rád videl projekty zamerané na vysvetľovanie významu a poslania zrozumiteľnou rečou, podujatia pre verejnosť a edukačné projekty ako aj iniciatívy smerujúce k vytvoreniu vízie (vízií) fungovania tohto sektora vzhľadom na ďalšie generácie, aby tieto inštitúcie ďalej nestrácali relevanciu, naopak si naplno uvedomovali a napĺňali svoju misiu.

Mesto kultúry

Podprogram by som zachoval, ale s dvojročným cyklom, teda vyhlásenie výzvy každé dva roky s dopredu jasným harmonogramom, v ktorom roku bude do podpornej činnosti zaradený, aby si potenciálni žiadatelia vedeli pripraviť projekty. Zväzil by som a povinnosť mať schválenú stratégiu rozvoja kultúry, čo môže pomôcť k lepšej pripravenosti projektov. Navrhujem zväziť zrušenie časti podprogramu pre iné subjekty, resp. jeho transformáciu na funkčnejší model.

5. Návrh na úpravy a legislatívne zmeny, ktoré by zlepšili a zefektívnilo fungovanie Fondu na podporu umenia

Na prvom mieste musím uviesť, že kľúčovou a nevyhnutnou zmenou je navýšenie rozpočtu fondu. Optimálny rozpočet je na úrovni 30 miliónov Eur⁵ s mechanizmom valorizácie o infláciu a prevádzkovými nákladmi vo výške 10%, aby fond dokázal plniť všetky úlohy, dôstojne a konkurencieschopne odmeňovať zamestnancov a vytvárať im priestor aj na rast, vzdelávanie a spracúvanie agendy v rozumnom čase, ako aj kvalitne analyzovať a vyhodnocovať podpornú činnosť (na prvom mieste vyúčtovania a vecné vyhodnotenia), komunikovať so žiadateľmi, robiť školenia, konzultácie a kontroly či zúčastňovať sa projektov na mieste⁶.

Zvýšenie rozpočtu si ešte naliehavejšie vyžaduje aj podporná činnosť. Je potrebné jasne povedať, že kvalita žiadostí sa oproti začiatkom fondu značne zvýšila, no viac prostriedkov na ne nie je možné alokovať. Z tohto dôvodu končia bez podpory aj projekty, ktoré by si ju zaslúžili. Výška štipendií je naviazaná na minimálnu resp. priemernú mzdu, je potrebné zohľadniť aj zvyšujúce sa náklady na energiu, prenájmy a ďalšie služby a tovary. Hodnota 20 miliónov eur pred 6 rokmi a teraz je výrazne odlišná.

Pri navýšení rozpočtu o polovicu si viem predstaviť alokovať prostriedky na rôzne priority (napríklad vyššie spomínaný export) bez toho, aby bolo potrebné niekde inde zasa zobrať. Navýšené prostriedky by som tiež nasmeroval do rozšírenia podpory infraštruktúrnych projektov (overených pri knižniciach) na kultúrne centrá (zriadené a nezávislé) a inú infraštruktúru, kde je história kvalitnej produkcie a garancie fungovania do budúcnosti. Viem si predstaviť vytvoriť koncepciu a podmienky v spolupráci s prostredím a samosprávami, možno začať s pilotným programom a postupne ho rozširovať. Pre samosprávne zariadenia by mohlo ísť o naštartovanie zlepšenia činnosti týchto inštitúcií a pre nezávislé ocenenie a vzpruha pre tých, ktorí robia dobré a kvalitné programy pre svoje lokálne komunity a nemajú na skvalitnenie infraštruktúry prostriedky. Týmto spôsobom by fond mohol pomôcť postupne znižovať enormný investičný dlh existujúci v rámci kultúrnej infraštruktúry, a to v jej tzv. zriaďovanej aj nezriaďovanej časti. Rovnako by sa dalo uvažovať o špeciálnej výzve (v rámci existujúcich podprogramov; v dvojročnom alebo až trojročnom cykle) na budovanie kapacít organizácií v nezávislej kultúre, ktorá by bola určená na vytváranie a realizáciu dlhodobých plánov fungovania po obsahovej, finančnej, marketingovej, organizačnej, materiálnej stránke alebo z hľadiska cieľových skupín. Bolo by však potrebné podmienky nastaviť tak, aby tieto koncepcie neboli len samé pre seba, ale aby boli aj napĺňané (napríklad formou sledovania napĺňania cieľov v nich stanovených v rámci aktivít, na ktoré subjekt žiada podporu). Takýto nástroj by plnil viacero funkcií – mohol by pomôcť aktérom v profesionalizácii svojej činnosti po obsahovej stránke ako aj z hľadiska procesov, aby činnosť sledovala vopred stanovené dlhodobé ciele. V neposlednom rade by takáto forma podpory umožnila aktérom pozastaviť sa a vystúpiť na nejaký čas z projektového kolotoča, pozrieť sa naň s odstupom, zistiť, v akom je stave a či ešte vôbec môže voziť ľudí a za akých podmienok.

Ďalšou zmenou by mala byť úprava fungovania odborných komisií tak, aby bolo možné zostavovať aj menej ako 5-členné komisie a prispôbiť ich spôsob hodnotenia. Toto by bolo vhodné napríklad pre podprogramy zamerané na medzinárodnú mobilitu, kde by to umožnilo spružniť rozhodovanie, ktoré je pri dvoch výzvach ročne málo flexibilné a plne nezodpovedá praxi a potrebám v tejto oblasti. Taktiež by (nielen) tejto oblasti pomohla úprava, ktorá by umožnila použitie vopred určených paušálnych výdavkov na niektoré náklady. Pokiaľ by bolo možné zostaviť napríklad dvojčlennú komisiu, ktorá by vyjadrovala hodnotenie len jednoduchým áno/nie a nemusela riešiť výšku podpory, keďže tá by bola

⁵ Treba uviesť kontext, že verejné výdavky na kultúru boli v r. 2019 vo výške 630 mil. Eur, z toho výdavky ústrednej verejnej správy vo výške 399,4 mil. Eur – podľa Záverečnej správy Revízie výdavkov na kultúru z r. 2020.

⁶ Bolo by napríklad možné uvažovať o rozšírení konzultačnej a školiacej činnosti a poskytovať tieto služby ako doplnok alebo alternatívu k priamej finančnej podpore (takéto nástroje poznáme z prostredia podnikania – MH SR/SBA)

pridelená automaticky podľa dĺžky a destinácie cesty, bolo by možné žiadosti v týchto podprogramoch vyhodnocovať priebežne a reagovať tak aj na aktuálne príležitosti.

Spružneniu a zefektívneniu práce fondu by taktiež pomohla možnosť realizovať podrobnú finančnú kontrolu len pri časti vyúčtovaní a sústrediť sa prioritne na obsahovú stránku projektov.

Záver

Za základný cieľ považujem budovanie dôveryhodnej inštitúcie, ktorá je kľúčovým partnerom najmä pre nezávislú kultúru, ktorá nielen reaguje na potreby, ale aj formuje smerovanie a prináša riešenia problémov a nedostatkov tuzemského prostredia. Toto som mal na zreteli pri koncipovaní predloženého projektu a k tomuto smerujú všetky návrhy a riešenia v ňom uvedené. Pre zhrnutie tu v heslách uvediem hlavné piliere, ktoré som bližšie popísal vyššie.

1. Kvalita – ľudia

Kvalita a profesionalita ľudí pracujúcich vo fonde a súvisiace zlepšovanie služieb (digitalizácia, registračný systém, profesionalita, koncepcia); kvalita obsahu – umelci a ľudia v kultúre – excelentnosť, dostatok prostriedkov (priority, ale aj viaczdrojové financovanie), export a úspech v zahraničí, menej je viac (kvalita namiesto kvantity).

2. Komunikácia

Komunikácia fondu so žiadateľmi/prijímateľmi podpory, obojstranná a obojstranne výhodná, vzájomná odkázanosť, previazanosť a spoločný cieľ; obojstranná otvorenosť komunikácie a dôvera.

3. Zodpovednosť a ambicióznosť

Zodpovednosť vo vzťahu k verejnosti (podporujeme a realizujeme projekty, ktoré majú zmysel a potenciál napredovať a prinášať hodnotu), publikám (starajme sa o publikum, otvárajme cesty k novým cieľovým skupinám, tým, ktorí sú štandardne z rôznych dôvodov opomínaní, bavme ich, reflektujeme ich životné skúsenosti a históriu, nastavujeme zrkadlo), životnému prostrediu (environmentálne opatrenia), sami k sebe (nadprodukcia); vo vzťahu k svetu sebavedomie a ambicióznosť (export).

4. Spoločný cieľ

Otvorenosť spolupráci, spájanie sa za účelom dosiahnutia väčšieho impaktu – nehrajme sa každý na svojom piesočku, zdvihnime hlavy a obzrime si celé pieskovisko, iné pieskoviská a celú štvrt' – ako vyzerá?

Je to všetko? Pevne verím, že nie, že som nevyčerpал všetky možnosti, nevenoval sa každému aspektu, problému a riešeniu. To presahuje možnosti jednotlivca. Preto na tomto mieste ešte raz zopakujem slovo, ktoré som už spomínal štrnásťkrát predtým – spolupráca.